

КОНСТИТУЦІЙНА СКАРГА В МЕХАНІЗМІ ЗАХИСТУ ПРАВ, СВОБОД ТА ІНТЕРЕСІВ ГРОМАДЯН, ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

Брезіна Т. М.

*аспірант кафедри конституційного права та порівняльного правознавства
юридичного факультету*

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

м. Ужгород, Україна

У процесі становлення та розвитку конституційного судочинства України не раз виникали дискусії щодо запровадження інституту конституційної скарги як одного з найефективніших юридичних засобів захисту фундаментальних прав і свобод особи, втілення конституційних цінностей у національному правопорядку. Захист прав і свобод людини і громадянина є конституційно-правовим і міжнародно-правовим обов'язком сучасної держави. Так, відповідно до положень ст. 3,55 Конституції України права і свободи людини та їх гарантії визнають зміст і спрямованість діяльності держави. Кожному гарантується право звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду України з підстав, установлених цією Конституцією, та у порядку, визначеному законом. І для того, щоб вказані норми Конституції не залишились лише декларацією, важливе місце в системі конституційного правосуддя займає інститут індивідуальної конституційної скарги, який відкриває людині і громадянину прямий доступ до органу конституційного контролю. Зміст інституту конституційної скарги зводиться до права громадян звертатися до органів конституційного контролю з вимогою про перевірку конституційності владних актів, якими порушуються їхні права і свободи. Значну увагу питанням запровадження інституту конституційної скарги приділяє Європейська комісія за демократію через право (Венеціанська комісія) в дослідженні № 583/2009 «Про прямий доступ до конституційного правосуддя». Наша держава підтримуючи демократичні процеси європейських спільнот також долучилась до впровадження механізму конституційного контролю. Із прийняттям Верховною Радою України нового Закону України «Про Конституційний Суд України», який набрав чинності 03.08.2017 року, в тому числі, впроваджено інститут конституційної скарги як додатковий механізм захисту прав і свобод громадян України, іноземців, осіб без громадянства та юридичних осіб після вичерпання всіх національних засобів правового захисту.

Як зазначає, М. Гультай авторитет згаданого інституту постійно зростає, оскільки конституційна скарга розширює правові можливості в захисті прав і свобод. Цей механізм надає змогу особі поставити питання щодо скасування законів, які порушують її права та свободи [1; 185-193]. При цьому на думку П. Добродумова, держава в якій діє повноцінний інститут конституційної скарги, має особливі переваги у питаннях гарантування верховенства права, оскільки розгляд подібних скарг дозволяє контролювати на практиці всі аспекти гарантування, забезпечення і захисту прав людини. І саме таким чином забезпечується і гарантується пряма дія конституційних прав [2; 6-8].

Венеціанська комісія відмічає, що наявність ефективного інституту індивідуальної скарги надає національній системі конституційного правосуддя якісно нову властивість і може сприяти зменшенню навантаженості Європейського Суду з прав людини. За допомогою індивідуальної скарги захищаються права не тільки конкретної особи, але й здійснюється вплив на суспільні процеси свого роду здійснення безпосереднього народовладдя. І виділяє наступні ознаки цього інституту: конституційна скарга застосовується у випадку порушення основних прав і свобод людини; є додатковим способом правового захисту і може бути подана після використання основних способів захисту; предметом оскарження може бути закон, акт органу управління, судові рішення, а також бездіяльність органів влади; скарга може бути подана будь-якою особою, яка вважає себе потерпілою в результаті порушення його основних прав і свобод.

Поняття «індивідуального доступу до конституційного правосуддя» узагальнює різні механізми, що дозволяють звертатися до Конституційного Суду або в аналогічні органи у випадку порушення охоронюваних Конституцією прав з індивідуальною чи колективною скаргою. Розрізняють два види індивідуального доступу: непрямий і прямий. Непрямий означає, що індивідуальна скарга подається в конституційний Суд через інший орган. Прямий доступ охоплює всі юридичні засоби надані особі для безпосередньої подачі скарги в Конституційний Суд без посередництва інших органів.

Серед сучасних моделей конституційної скарги деякі мають виражені національні особливості (наприклад, процедура *amparo*). Є й вочевидь неприйнятні з точки зору ефективного функціонування єдиного органу конституційної юрисдикції, оскільки здатні «паралізувати» його роботу через надмірне перевантаження (йдеться про «народні скарги» (*actio popularis*), тобто звернення громадян до конституційного суду в публічних інтересах, квазіпублічні скарги (*quasi actio popularis*), індивідуальні пропозиції). Отже, проблема полягає у виборі між «класичними» моделями конституційної скарги - повною чи нормативною. Раціональним компромісом у такій ситуації виступає саме нормативна конституційна скарга, яка обґрунтовано обмежує кількість звернень до конституційного суду, сприяє розвантаженню органу конституційного контролю та забезпечує повною мірою належне розмежування юрисдикції конституційних та загальних судів. Такий висновок у цілому відповідає рекомендаціям Венеціанської Комісії щодо вирішення конституційним судом питань конституційності лише нормативних актів, тоді як контроль за законністю індивідуальних актів, як правило, мають здійснювати суди загальної юрисдикції, як вказано у п. 81 доповіді Венеціанської Комісії «Про прямий доступ до конституційного правосуддя» [3].

При розгляді індивідуальної скарги до Конституційного Суду щодо порушення прав людини важливим є питання, чи повинен цей засіб правового захисту бути вичерпаний згідно зі статтею 35 Європейської конвенції з прав людини для того, щоб особа могла звернутися до Європейського суду. У країнах, де існує спеціалізований Конституційний суд, конституційна скарга в цей Суд, як правило, є субсидіарною на національному рівні та застосовується

тільки після вичерпання засобів правового захисту в звичайних судах. Таким чином, це є останнім можливим засобом на національному рівні, яке необхідно вичерпати, до виникнення можливості звернення до Європейського суду з прав людини [4; 177].

Конституційною скаргою відповідно до ст. 55 Закону України «Про Конституційний Суд України» є подане до Суду письмове клопотання щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) закону України (його окремих положень), що застосований в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу. Відтепер відповідно до вимог ст. 55-56, 77 цього Закону подати конституційну скаргу зможе фізична або юридична особа за умови, що остаточне судове рішення у її справі набрало чинності після 1 жовтня 2016 року, і з дня набрання ним законної сили сплинуло не більше 3 місяців, а також було використано всі національні засоби юридичного захисту. Як виняток, конституційна скарга може бути прийнята поза межами вищезазначених вимог, якщо Суд визнає її розгляд необхідним із мотивів суспільного інтересу [5].

Фактично законодавцем наразі обрано нормативну конституційну скаргу. Поряд із цим в новому законі, інститут конституційної скарги, обмежується в частині можливості подання конституційної скарги юридичними особами публічного права. Так, згідно ч. 1 ст. 56 Закону України «Про Конституційний Суд України» до суб'єктів права на конституційну скаргу не належать юридичні особи публічного права. Вказані суб'єкти не зможуть ініціювати перевірку на відповідність Конституції України (конституційність) закону України (його окремих положень), що застосований в остаточному судовому рішенні із юридичними особами публічного права.

Позитивним є запровадження механізму забезпечення конституційної скарги, виконання рішень та висновків Суду. Так, ст. 78, 97 Закону України «Про Конституційний Суд України» визначено, що при розгляді конституційної скарги Велика палата, у виняткових випадках, з власної ініціативи може вжити заходів щодо забезпечення конституційної скарги, видавши забезпечувальний наказ. Суд у рішенні, висновку може зобов'язати відповідні державні органи забезпечити контроль за його виконанням, вимагати від відповідних органів письмове підтвердження виконання рішення. Суд повинен мати можливість відновити права на підставі обов'язкового рішення по справі. Просте декларативне рішення щодо неконституційності не є достатнім засобом правового захисту, і скарга повинна бути «ефективною» як з правової, так і з практичної точок зору. Якщо порушення конвенційних прав, а також Конституції, стосується позитивного зобов'язання. Суд повинен мати можливість дати вказівку державним органам вжити дій, які вони не зробили по даній справі.

Реалізація права на конституційну скаргу має всі підстави стати самостійним, цілісним явищем у застосуванні конституційної юрисдикції. Запроваджений порядок дасть змогу перетворити конституційну судову практику по конституційних скаргах громадян, юридичних осіб на потужний

інструмент формування зобов'язального права, розвивати право на засадах справедливості.

Література:

1. Гультай М. Функціональні характеристики інституту конституційної скарги та модель його впровадження в Україні / М. Гультай // Вісник Конституційного Суду України. — 2011. — № 4-5. — С. 185-193.
2. Добродумов П. А. Индивидуальная конституционная жалоба в механизме защиты прав человека [Текст] / П. А. Добродумов // Роль гражданского общества, социального и правового государства в защите и реализации прав человека : материалы Второй межвузовской научно-практической конференции / Белорусский институт правоведения. — Гродно, 2012. - С. 6-8.
3. Европейская Комиссия за демократию через право (Венецианская комиссия) : Исследование о прямом доступе к конституционному правосудию [Электронный ресурс]. — Режим доступа : [www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=cdl-ad\(2010\)039rev-rus](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=cdl-ad(2010)039rev-rus).
4. Владиченко С. Д. Конституційна скарга як важливий інструмент захисту прав і свобод людини / С. Д. Владиченко // Актуальні проблеми конституційного права та державотворення: зб. наук. пр. : [присвячений 70-ій річниці з дня народження першого голови Конституційного Суду України Л. П. Юзькова]. - Хмельницький, 2008. - Ч. 1.—С. 177-178.
5. Закон України «Про Конституційний Суд» [Електронний ресурс]. Режим доступу:http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/zakon_ccu_2017.pdf